

Om ubehandlet, udvendigt træ

Både fra andre lande, bl.a. Norge, Sverige, Island, Tyskland m.fl. - og fra Danmark, bl.a. brædderbeklædninger på Brødremenighedens bygninger i Christiansfeld (1770) og sønderjyske bulhuse fra slutningen af 1600 og 1700-tallet, kendes der eksempler på at træ godt kan holde uden malerbehandling i lang tid, d.v.s. over 200 år. Så dette kan også sagtens lade sig gøre i dag.

Dette kræver imidlertid tre ting:

- 1: Træsarten skal være eg, fyr, gran, ask eller lærk/tuja. Bøg, birk eller elm duer ikke.
- 2: Holdbarhedsmæssigt skal træet være spejlskåret, 100% kernetræ, beskyttet konstruktivt mod jordkontakt - og via udhæng, vandbrædder og endetræsbeskyttelse befinde sig så tørt som muligt.
- 3: Udseendemæssigt skal man acceptere gråfarvning (fra solnedbrydningen), sortfarvning (alger fra let opfugtning) og grønfarvning (grønalger fra længere tids opfugtning), ofte i ukontrollable mønstre. Rødfarvning er tegn på et svampeangreb fra tåresvampen og gulfravning på en lav-begroning.

Disse farvemønstre afhænger helt og holdent af det ydre miljø, træet befinder sig i. Ud til en kyst med konstant tørrende vinde, vil træet blive smukt gråt, mens det længere inde i landet, i skyggen af træer og andet, hvor det ikke tørrer så hurtigt efter regnskyl, vil blive sort eller grønt, men også gråt.

Under det kraftige gavlhæng og tagskæg har dette spejlskærne bindingsværk af eg med spejlskærne planker i bulkonstruktion foreløbigt holdt i små 350 år – og klarer sandsynligvis lige så mange år til. Tyrstrup bullade ved Christiansfeld i Sønderjylland er bygget i 1668 – og langt det meste af tømmeret er originalt fra opførelsen, på trods af at det er helt ubehandlet.

Da egeplankerne er skudt ned i en kraftig not i siden af stolperne, er det ikke muligt at skifte en enkelt vandret planke ud, uden at skille hele huset ad. Og dette har ikke været gjort.

Den langt mere udsatte gavlbeklædning er 'kun' ca. 200 år og det samme er de nederste vandrette 'vandbrædder' på huset.

Tyrstrup Bullade er opmålt og undersøgt bygningsarkæologisk af arkitekt Mogens Clemmensen og publiceret i hans store værk: Bulhuse. (Levin og Munksgaard, København 1937)

Den smukke gråfarvning af det ubehandlede træ skyldes at solens UV-lys nedbryder veddets bindemiddel, ligninen, udefra, så de grå celluloseceller kommer til at dominere overfladens farve. Denne grå farve kan kun fjernes igen ved at høvle eller slibe et stykke af træets overflade.

Gråfarvningen via solens UV-lys repræsenterer en nedbrydning af træet, idet veddet med tiden også bliver rillet og revnet i overfladen, langs med årerne. Men dette går uhyre langsomt. For egetræ måske 1 -2 mm per 100 år. Sort- og grønfarvningen fremmer imidlertid denne nedbrydning, da denne medfører alger og svampe.

Vedligeholdelse af udvendigt ubehandlet træ

Udvendigt, ubehandlet træ behøver ikke nogen vedligeholdelse, hvis man accepterer de nævnte farvemønstre på træet. Den røde tåresvamp bør dog behandles straks med boracol eller lignende godkendte bekæmpelsesmidler, og i slemme tilfælde skal træet udluses med nyt træ.

Det gule lav kan uden videre skrubes af, fortrinsvis i våd tilstand.

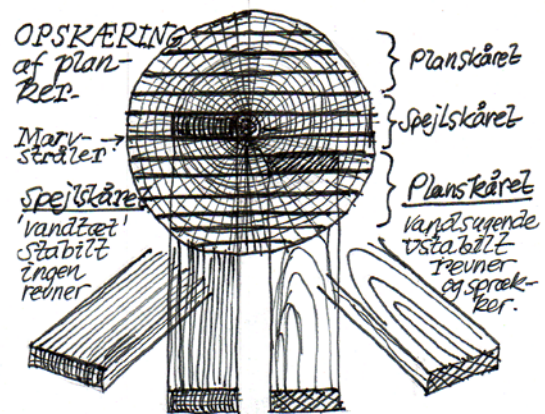
Både sort- og grønfarvningen kan fjernes ved slibning, hvilket dog ikke kan anbefales på gamle træemner. En nænsom og effektiv metode er almindelig vask med en fed sæbespånemix i koldt vand. Dette skal gøres efter at træet er fugtet mest muligt op, f.eks. under eller efter et langvarigt regnvejr. I våd tilstand slipper algerne bunden fuldstændigt og er forholdsvis lette at skrabe eller skrubbe af. Sæbespånene hjælper yderligere til, og der skylles efter med rent vand.

Man kan ved meget fugtige miljøer eventuelt behandle træet med jernvitriol eller zinkvitriol, opløst i alm. vand. Disse metalsalte vil hindre algevæksten på træet, men de vil også selv være vandopløselige og derfor normalt ikke langtidsvirkende. Jernvitriolen vil, når den regner ned på jorden, efterlade rustskjolder på f.eks. fliser eller natursten.

Nyt træ til udvendigt, ubehandlet træ

Det er en myte, at kvalitetstræ er svært at skaffe, eller specielt dyrt. Spejlskåret egetræ eller fyrretræ kan leveres fra en række savværker i Danmark. På spejlskåret træ skal årene i endetræet stå med en vinkel fra 90-60 grader på den brede side af planken eller tømmeret og marvstrålerne skal ligge parallelt eller næsten parallelt med den brede side. Se tegning.

Spejlskåret træ er vandtæt, stabilt, revner ikke og er også hårdere end planskåret træ på grund af marvstrålernes placering i træstykket.

Det er vigtigt at træet også er marvskåret, d.v.s. at der ikke forekommer marv på plankerne eller tømmeret. Marven repræsenterer det dårligste og mest vandsugende ved på en træstamme og må derfor ikke forekomme på ubehandlet træ til udvendigt brug.

For egetræ gælder det at det hurtigstvoksende og mest lyse ved, er det mest holdbare og stærke. For fyrretræ er det lige omvendt.

Overfladebehandling

Der er i Danmark tradition for at selv en konstruktivt godt beskyttet træfacade i god træ kvalitet under alle omstændigheder bliver overfladebehandlet med en dækkende maling, enten med linolie, lim eller tempera som bindemiddel. Det gælder f.eks. de middelalderlige klokkestabler og kanonbådsskurene på Holmen (1807), der er overfladebehandlet med trætjære.

Der er næppe tvivl om at det mest optimale for holdbarheden af udvendigt træ er, at træet overfladebehandles med en helt åben, dækkende maling, eksempelvis linoliemaling, trætjærefarve eller kaseinfarve.

Men ubehandlet træ er bestemt også en mulighed, hvis man overholder de beskrevne konstruktive og trætekniske forhold og accepterer de beskrevne farvningsmønstre.